

משפטים

בטל דין מועד מהשור ו"חזר לתמותו" ובמילא אין חייבים יותר מחצי נזק (ופשיטא דחייב חצי נזק דתם חל על הבעלים).

ואף שמקור הרמב"ם הוא בלשון הברייתא, "בעלים משלמין חצי נזק ו- שואל פטור מכלום", הרי שם לא נאמר הטעם, "שהרי החזירו"⁸, ויש לפרש שה- טעם הוא לפי שחזר לתמותו, משא"כ הרמב"ם מפרש הטעם שהשואל פטור "שהרי החזירו".

ב. ויובן זה בהקדם הביאור וההס- ברה בהך דינא ד"רשות משנה", דלכאור- רה תמוה מה טעם נאמר דשינוי רשות יבטל דין מועד מהשור – הרי "מועד" פירושו (בלשון הרמב"ם) "העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד", ותם שנעשה מו- עד היינו דכאשר, "הרגיל בשינויו פעמים רבות נעשה מועד לאותו דבר שהרגיל בו", ולמה נתבטל דין מועד מטעם שינוי רשות?

א. כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' נזקי ממון: "שור שהועד ונמכר או ניתן ב- מתנה חזר לתמותו שהרשות שנשתנית משנה דינו" (ומקורו: בגמ', דפליגי אמור- ראים אם רשות משנה אם לא, והרמב"ם פסק כמ"ד ד"רשות משנה").

והנה דין זה ד"רשות משנה" הביא הרמב"ם גם לעיל בפ"ד שם, וז"ל: "שא- לו כשהוא תם והועד בבית השואל והחזירו לבעליו חזר לתמותו הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה והבעלים משלמין חצי נזק והשואל פטור שהרי החזירו".

וצע"ק טעם השינוי בלשון הרמב"ם, דגבי שינוי רשות דמכר או מתנה נקט "שהרשות שנשתנית משנה דינו", וגבי שואל כתב "הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה".

גם צע"ק לשון הרמב"ם בסיום הלכה זו (גבי שואל), "והשואל פטור שהרי חז- וירו", דלכאורה הול"ל שפטור לפי ש-

(7) נסמן בהערה הקודמת.

(8) וזה שהוצרך בברייתא שם לסיים "ושואל פטור" (דלכאורה מאי קמ"ל), הוא בכדי להדגיש הניגוד לרישא דברייתא (והובא ברמב"ם שם פ"ד ה"ח) "שאלו בחוקת תם ונמצא מועד בעלים משלמין חצי נזק ושואל משלם חצי נזק", דאף שבנדודו מ- שלמים הבעלים חצי נזק (אף שהשור הוא ברשות השואל), הנה בסיפא השואל פטור מכלום (ורק הבעלים משלמים חצי נזק).

והשאלה כפנים היא על לשון הרמב"ם שנקט בטעם הדין "שהרי החזירו", דלכאורה טעם הפטור הוא לפי שחזר לתמותו ואין מה לחייבו (משא"כ ברישא שנשאר מועד ברשות השואל – ראה לקמן ס"ה והערה 45).

(9) שם פ"א ה"ד.

(1) ה"ו.

(2) מגיד משנה שם.

(3) ב"ק מ, ב – לענין רשות שואל (וראה לקמן בפנים).

וראה לעיל שם (לט, ב), שזהו טעם פלוגתת התנאים גבי אפוסטרופוס (וראה שם מ, א). אבל כענין זה פסק הרמב"ם (כאן) כר' יוסי דהיה בחוקתו (וראה לקמן סעיף ה והערה 46). וראה מגיד משנה כאן, שלדעת רב פפא אין פלוגתא זו תלויה ברשות משנה, והרמב"ם פסק כרב פפא. ע"ש.

(4) רב פפא.

(5) ה"ט.

(6) ומקורו בברייתא (שם מ, סע"א) וכפירוש רב

פפא (שם מ, ב), כמ"ש במגיד משנה שם.

זאת אומרת, דגם אם הבעל יודע ששורו נגחן, ואפילו באו אליו שני עדים ואמרו לו כן, מ"מ "אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני ב"ד", דכך היא גזירת הכתוב¹⁸ שצ"ל עדות והתראה בב"ד, ועד אז אין לחייב את הבעלים נזק שלם.

ומזה מובן, שבדין מועד, "והועד ב- בעליו", יש שני ענינים: א) לגבי השור, שע"י ששור זה נגח ג' פעמים נקבע ש"שור נגח הוא"¹⁹ והוא "מועד לאותו דבר שהרגיל בו", ב) בנוגע להבעלים, שאין לחייב אותם בנזק שלם אא"כ מתרים בהם תחילה ג' פעמים, וכפרשי על "והועד בבעליו" – "ל' התראה בעדים"²⁰.

[ואע"ג דאיבעיא היא בגמרא²¹ "ל- ייעודי תורה או לייעודי גברא"²² – ה"ז רק לענין "שלשה ימים דקתני"²³, דב- משנה²⁴ איתא ד"מועד כל שהעידו בו שלשה ימים", וע"ז בעי בגמ' אי הא דב- עינן שלשה ימים היינו רק שג' נגיחות דהשור צ"ל בג' ימים (ולא ביום א'), או

ובמאירי¹⁰ כתב ש"יציאת השור מ- רשות לרשות משנה מזלו וטבעו"¹¹. ולכ- אורה צ"ע, למה יגרום שינוי בעלות שינוי במזל וטבע השור. ואף שיש לומר שזהו מצד דין תורה, וכדמצינו שדין תורה פועל שינוי בטבע העולם¹², קשה לומר כן בנדו"ד, כי היכן מצינו בתורה (אפילו ברמז) ששינוי הרשות פועל שינוי ב"מזלו וטבעו" דהשור.

ג. והנה בפרש"י¹³ כתב, "רשות משנה, מועד שיצא מרשות זה ונכנס ליד בעלים אחרים הרשות משנה את דין העדאות". ונראה לפרש כוונת רש"י, שאין הפירוש שנשתנה טבע השור, שנתבטל ממנו טבע הנגיחה, אלא שזהו"ע דין, שבטל "דין העדאות".

והסברת הענין:

שינוי בברייתא¹⁴ "אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני ב"ד" (כדילפינן¹⁵ מ"ש¹⁶ "והועד ב- בעליו", ד"אין עדות אלא בבית דין").

(10) במשנה ב"ק לט, א.

(11) ולהעיר משטמ"ק ב"ק לט, ב (ד"ה רשות בשם ר' יהונתן) גבי אפטרופוס, "למ"ד חזר לתמותו סבר כשם שנשתנה בעל השור מחרשות לפקחות ומקטנות וגדלות כן נשתנה חולי השור ונתרפא מהעדאתו. . ור"י לא ס"ל רשות משנה משום שאין שווין האדם שיש לו מזל והשור שאין לו מזל (ב"ק ב, ב)."

(12) כדברי הירושלמי הידועים (כתובות פ"א ה"ב. ושי"ן. הובא בש"ך י"ד סקפ"ט סק"ג. שו"ע אדה"ז שם סק"ג).

(13) במשנה ב"ק לט, א ד"ה חזר לתמותו. וב- רש"י שם, ב ד"ה רשות משנה "משנה את העדאות".

(14) ב"ק כד, א. וכ"ה ברמב"ם שם פ"ז ה"ב. (15) ובמהר"ם שם, שכצ"ל בגמ' "שנאמר והועד בבעליו", וכן משמע מפירוש רש"י. וכ"ה ברמב"ם שם.

(16) פרשתנו כא, טז.

(17) רש"י ב"ק שם. רמב"ם שם.

(18) ובפרט לפמ"ש התוס' (ב"ב כח, ב סד"ה אלא) ד, בהעדאה. . גזירת הכתוב הוא דאין נעשה מועד אלא אם כן מעידים בפניו, אפילו יתברר לו באלף עדים שהעידו על שורו בב"ד" (אבל ברש"י שם (ד"ה התם) דהעדאה בפני בעלים היא כדי "שידעו לטעון ולהכחיש העדים ולהביא אחרים להזימן". ואכ"מ).

(19) ל' הכתוב פרשתנו שם (וכן שם, לו). (20) ועד"ז במכילתא עה"פ. וראה תוד"ה ולא

ישמרנו ב"ק כג, סע"ב. ועוד. ואכ"מ.

(21) ב"ק כד, א. שם מא, א.

(22) וברמב"ם שם פ"ז ה"א פסק שהוא ספק מועד (כי הוא בעיא דלא איפשטא – מגיד משנה שם).

(23) ל' הגמ' שם כד, א. וראה גם רש"י שם מא,

א.

(24) שם כג, סע"ב.

נגח, מ"מ, בלי העדאה בב"ד אין מ' חייבים אותם, אף שטבע השור לנגח – כך אם יש בעלים חדשים בטלה העדאת הבעלים הראשונים, וצ"ל התראה חדשה דבעלים החדשים, אף שהשור הוא שור נגח.³⁰

ד. אבל עצ"ע שיטת המאירי שכתב בפירושו ש"ציאת השור מרשות לרשות משנה מזלו וטבעו".³¹

ויש לומר, שס"ל להמאירי, שזהו ענין שבטבע, כי בעלים חדשים מתנהגים ב' אופנים וסדרים חדשים, ועי"ז משתנה אופן הנהגת השור. ובפרט שבבעלים הקודמים נעשה שור נגח מפני העדר

(שגם²⁵) ג' ההעדאות (התראות) להב' עלים בפני ב"ד צ"ל בג' ימים (ונפק"מ אם, אתו²⁶ תלתא כיתי סהדי בחד יומא", והעידו²⁷ על שלש נגיחות של ג' ימים):

אבל בעצם ענין ההעדאה לא פליגי שיש בו שני הענינים דלייעודי תורא ול' ייעודי גברא²⁸, דגם להסברא דג' ימים הוא רק, "לייעודי תורא", הרי אין לחייב הבעלים בנזק שלם עד שמעידים בפני' הם (עכ"פ ביום אחד) על שלשת הנגי' חות].

ועפ"ז יש לומר, שזהו שכ' רש"י ש"הרשות משנה את דין העדאתו", שאין כוונתו ב"העדאתו" לדין מועד דהשור, אלא לדין העדאת הבעלים²⁹, דכיון ש' גזוה"כ היא שאי אפשר לחייב הבעלים בלי העדאה בפניהם ובפני ב"ד, לכן כ' שמשנתית הרשות, צריכים הבעלים ה' חדשים התראה חדשה. ואע"פ שכשקנו השור ידעו שהוא שור נגח, מ"מ, זהו דין תורה שאי אפשר לחייבו נזק שלם בלי העדאה בפניהם ובפני ב"ד. וכמו שב' בעלים הראשונים, הרי גם אם ב' עדים התרו בהם שלא בפני ב"ד שהשור נגח ג' פעמים ובמילא יודעים שהשור הוא שור

(30) להעיר מנמוקי (למשנה ב"ק לט, א) בדין רשות משנה גבי אפטרופוס, "דיכלו יתומים למימר אי הו' מייעדי ל' באנפא דילן הוה עבידנא ל' שמירה מעולה ולא הו' נגח ולפיכך דיינינן ל' כחם עד שיעיד בפני בעלים". ויש לומר, שאין כוונתו ע"ד סברת רבה ב"ק מ, ב (לענין הועד בבית שואל) "דא"ל לאו כל כמינן דמייעת ל' לתורא" (וב' רש"י שם "לא שלך ה' ולא נזהרת בשמירתו") (ולפ"ז ה"ז רק גבי שואל (ואפטרופוס), ולא בכוכר או נותן מתנה] – שהרי בנמוקי" מבאר טעם הדיעה ד"רשות משנה", ואילו רבה ס"ל דרשות אינה מש' נה: אלא יש לומר שכוונתו ככפנים, דר"מ ס"ל דאין ההתראה להאפטרופוס מועילה ליתומים, כמו שאין ההעדאה לבעלים ראשונים מועילה לבעלים חד' שים.

וראה ריא"ז בשלטי' גבורים לקמן שם גבי נעשה מועד ברשות שואל, דאם "נגח נגיחה רביעית ברשות בעליו ה"ז משלם ח"נ שהרי לא ידע הבעל שהוא מועד כשעה שנגח נגיחה רביעית ואע"פ שהעידו עליו בפני השואל אין הבעל מחייב עליו ע"י השואל".

(31) ואולי יש לומר, שגם להמאירי יסוד הדין ד"רשות משנה" הוא מצד דין העדאת הבעלים, אלא כיון שדין תורה הוא שחייב נזק שלם תלוי ב'והועד בבטליו", וכשמשנתית רשות בעלים בטל דין שור המועד – הרי דין תורה זה משנה את המציאות (ראה לעיל סוף ס"ב) (משנתה טבע השור.

(25) כי לכיוצ צ"ל הנגיחות בג' ימים (ראה ראב"ד ומגיד משנה לרמב"ם שם. וראה חכמת שלמה לשר"ע או"ח סקיד" ס"ט. ועוד).

(26) שם כד, א.

(27) ל' רש"י שם.

(28) וגם לפי פירוש המאירי ב"ק שם, דלייעודי תורא ולייעודי גברא אינו רק בנגוע לג' ימים אלא בעצם גדר ההעדאה (ע"ש), הרי גם לדידי' מוכח, שגם להסברא דלייעודי תורא יש בהעדאה ענין של התראה לבעלים. ע"ש.

(29) ראה גם קרית ספר לרמב"ם שנעתק לקמן הערה 43. – וגם את"ל דכוונת רש"י ב"העדאתו" היא לדין מועד דהשור, ה"ז רק שבטל "דין העד' אתו" כי אין לחייב הבעלים (ולא שנשתנה טבע השור), ככפנים.

את"ל שלא נשתנה טבע השור, והרי הוא שור נגח כמקדם, ורק גזירת הכתוב היא שאין לחייב הבעלים החדשים עד שמתרים לו בפני ב"ד, יש לומר, דלאחרי שהתרו אותו ונתקיים בו „והועד ב" בעליו" שוב חייב לא רק על מין זה אלא נשאר „מועד לכל" ³⁹. ועצ"ע ⁴⁰.

ה. ויש לומר, שהרמב"ם ס"ל שהדין ד„רשות משנה" כולל שני האופנים, אלא שתלוי באיזה אופן: גבי מכירה או מתנה דהוי שינוי רשות לגמרי (שעובר לרשות חדשה ממש) אמרינן ששינוי הנהגת הבעלים החדשים גורם שינוי בטבע ה"שור; משא"כ כשאין שינוי רשות גמור, וכמו שור ברשות שואל שאינו שינוי רשות לגמרי, שהרי השור עדיין של הבעלים ורק שהשאלו לו, ובלשון הגמ" ⁴¹ שעדיין „שם בעליו עליו", אזי לא מסתבר שנשתנה טבע השור, כי ודאי שהשואל לא ישנה כ"כ ממנהג הבעלים כלפי השור (שהרי צריך להחזירו), ובזה מסתבר לומר שהדין ד„רשות משנה" הוא רק מפני ביטול דין העדאת הבעלים.

וזו החילוק בלשון הרמב"ם בין שתי ההלכות הנ"ל:

גבי שואל („הועד בבית השואל והחזירו לבעליו" כ', „הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה", והכוונה לביטול ה-

השמירה, הרי אפשר וקרוב לומר שהבעלים החדשים יזהרו בשמירה מעולה יותר ³², ועי"ז גופא משתנה טבע ³³ השור.

וכפי שמצינו עד"ז שטבע השור ל-הזיק תלוי בהמצב שסביבו, וכמו „מועד לשבתות אינו מועד לימות החול" ³⁴, כי המצב דשבת גרם (באופן טבעי) לנגיחו-תיו (כפרש"י ³⁵ דבשבת „לפי שהוא בטל ממלאכה וזחה דעתו עליו", ובתוס' ³⁶ הביאו מירושלמי שבשבת „ראה אותם במלבושים נאים אחרים וחשובים בעיניו נכרים ואינו מכירם"), וכן בנדוד"ז, ש-אפשר וקרוב לומר שאופן הנהגת הבעלים הראשונים עמו גרם לנגיחותיו, והמצב החדש בבעלים החדשים גורם שינוי בטבע השור.

ונמצינו למדים, שיש שני אופנים בביאור הדין ד„רשות משנה" א: ששינוי הרשות מבטל דין העדאת הבעלים, ב) שע"ז משתנה טבע השור.

ויו"ל נפק"מ להלכה בין שני אופנים אלה – אם ברשות הראשונה הי' „מועד לכל" ³⁷ (לכמה מינים ³⁸), ואח"כ ברשות החדשה נעשה עוד פעם מועד רק למין אחד: אם אמרינן דטבע השור נשתנה, פשוט שאינו מועד אלא למין זה; אבל

(32) ראה גם ערוך השולחן חו"מ (סשפ"ט סי"ח) ד"ש להסביר הטעם (דרשות משנה) דשמא הבעלים החדשים יטילו עליו שמירה יתירה ולא יגח עוד.

(33) ולשון המאירי „חזלו וטבעו" – ראה מאירי ב"ק ב, ב, צד או טבע להשתדל בהצלחה. וראה ב' הפירושים ברש"י שם (וברש"י שבת נג, ב שצוין בגליון השי"ס שם). ואכ"מ.

(34) רמב"ם שם פ"ז ה"ח, מב"ק לו, א (במשנה).

(35) ב"ק שם ד"ה היה מועד.

(36) ב"ק שם.

(37) ראה ב"ק לו, סע"א ואילך. רמב"ם שם ה"ט.

(38) ראה מגיד משנה לרמב"ם שם, פלוגתת הרמב"ם והראב"ד בפ"י „מועד לכל".

(39) ע"ד מ"ש בטורי אבן לחגיגה (ד, א) בדעת רבי (יבמות סד, ב) דס"ל דחוקה בשתי פעמים ומ"מ בשור המועד הוא רק בגיפ מפני דילפינן מקרא – שזהו רק לענין שלא יתחייב נזק שלם דגזירת הכתוב דאינו חייב עד ג"פ, אבל די שיגח שני מינים שהי' מועד לכל המינים (כיון דטבע של חזקה נקבע בב' פעמים). ע"ש.

(40) כי י"ל שאינו חייב אלא על מה שהתרו בו. (41) מ, ב (דעת רב פפא שם). וכ"ה ברמב"ם שם פ"ד ה"ח. וראה לקמן הערה 45.

העדה⁴² (ההתראה) להבעלים⁴³, דאף ש-
גבי שואל לא נשתנה טבע השור, מ"מ,
כיון שההתראה היתה לשואל, אין זה מ-
חייב את המשאל כשחוזר השור לרשו-
תו, שהוא צריך התראה בפ"ע.

ועפ"ז מובן גם סיום דברי הרמב"ם
„והשואל פטור שהרי החזירו“: כיון ש-
טבע השור לא נשתנה והרי הוא שור
נגח, סד"א דאע"פ שהשור כבר הוחזר
לרשות הבעלים, מ"מ, כיון שהשואל
עשהו לשור נגח (ועדיין נגח הוא), נחייב
את השואל לשלם חצי נזק (השני) שאי
אפשר לחייב הבעלים⁴⁴. כלומר, כיון ש-
זה שהשור „חזר לתמותו“ הוא רק בכך
שאי אפשר לחייב את הבעלים בנזק
שלם (כיון שלא היתה העדאה בפני
בעלים), אבל השור מועד הוא, א"כ יש
לחייב את השואל לשלם את ההפסד
(חצי הנזק דנזק שלם) כיון שהוא גרם
שהשור ייעשה מועד. וקמ"ל הרמב"ם
זכיון שהחזירו בטלה כל אחריותו דה-
שואל ואין לחייבו שום ממון.

משא"כ גבי מכר ומתנה מדייק ה-
רמב"ם „שהרשות שנשתנית משנה דינו“
(ולא ש, בטלה ההעדה), כי כאן חל בו
שינוי יסודי יותר, שנשתנה דין השור,
ששוב אין עליו חזקת מועד, והיינו לפי
נשתנה טבע השור ובמילא אין עליו
דין מועד.

ועפ"ז מדויק לשון הרמב"ם בהמשך
הלכה זו „אבל אם השאלו או מסרו

(42) ראה רמב"ם שם פ"ז ה"ב „אין העדה כו",
והיינו ל' עדות (והתראה), לא ענין של „מועד“
(דהשור).

(43) וכן מפורש בקרית ספר לרמב"ם על אתר
„הרשות שנשתנה לה משנה את ההעדאות ואין שם
השואל שהועד ברשותו עליו“.

(44) ועי' רישא דברייטא, שהשואל משלם רק
חצי נזק דתם והבעלים משלמים החצי השני (ראה
לעיל הערה 8) כיון שעדיין מועד הוא.

לשומר הרי הוא בחזקתו, וכן שור ש-
הועד בפני אפוטרופסין ונתפסק החרש
כו' אע"פ שבטלו האפוטרופסין הרי הן
מועדין בחזקתן שהרי ברשות בעלים הן
— שלא נקט סתם „שנשאר מועד“ וכיו"ב,
אלא מדויק שנשאר בחזקתו, כי זהו
הניגוד לתחילת ההלכה, דבמכר ומתנה
נשתנתה חזקת (וטבע) השור, משא"כ ב-
שואל שומר ואפוטרופוס, לא נשתנתה
חזקת נגחן, כיון שאין כאן שינוי רשות
גמורה, דגם שואל ושומר „שם בעלים
עליו“⁴⁵, וכ"ש אפוטרופוס ש, ברשות
בעלים הן“.

[ויש לומר, דמ"ש הרמב"ם גבי אפוט-
רופוס „שהרי ברשות בעלים הן“, הכוונה
לא רק לדין רשות, אלא גם „רשות“
בפשטות, דגבי אפוטרופוס נשאר השור
ברשות ובית היתומים, וא"כ פשוט יו-
תר⁴⁶ שטבע השור לא נשתנה כש, בטלו
האפוטרופוסין].

ו. ע"פ כל הנ"ל יתבאר היטב הדין
ד„רשות משנה“ ברמז, בפנימיות ה-
ענינים:

„שור“ — קאי על הנפש הבהמית שב-
אדם, שצריך לשמור עליו שלא תעשה
דבר בלתי רצוי ח"ו, ואדרבה, יש לנצל

(45) ובוה לא אמרינן שבטל דין העדאת הבעלים
[אע"פ שרשות שואל נחשבת לשינוי רשות, כב-
רמב"ם שם ה"ט „הועד בבית השואל והחזירו
לבעלי חזר לתמותו“] כי השואל (והשומר) קיבל
עליו חובי הבעלים (ראה רמב"ם שם פ"ד ה"ד)
ועדיין „שם בעלי עליו“ (רמב"ם שם ה"ח. וראה
כס"מ שם). וראה ים של שלמה לב"ק פ"ד סי"ד.
ועוד. ואכ"מ.

(46) ולהעיר שבאפוטרופוס פשוט יותר גם שאין
כאן דין שינוי רשות לגבי היתומים, כי הם בעלים
ממש (ולא רק ד, שם בעלי עליו כבשואל) — ראה
יש"ש שם, צפ"ע (המלוקט) לב"ק (לט, ב ושמ"מ, א)
ועוד — בדעת הרמב"ם. וראה ח' הרשב"א ב"ק מ,
ב. ועוד.

רה"ש⁵² היא שבא לידו דבר שעבר בו, באותו מקום כו", ומ"מ אינו נכשל.

ז. ועל זה יש הוראה ולימוד מהדין ד"רשות משנה", שיש עוד אופן לבטל דין "מועד" מנפשו הבהמית, ולהגביה מההשקפה ברע ח", והוא ע"י הענין דשינוי רשות. דגם אם האדם לא עבד עם נפשו הבהמית עד שזיכנו, אלא ש- שינה רשותו, שהשקיע את עצמו בכל מהותו בעולם חדש דקדושה, אם בלימוד התורה או בעבודת התפילה או במעש"ט, אזי בדרך ממילא הועברה ממנו שליטת היצר בענין זה שהי' מורגל בו ו"חזר לתמות".

[וע"ד שנת' במ"א⁵³ בפירוש תוכן ה- ענין דא' מדרכי התשובה הוא "שינוי השם"⁵⁴, וכמ"ש הרמב"ם⁵⁵, ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים", שהגדר דתשובה זו הוא - שינוי הגברא. דבכלל ענין התשובה המכפרת בא על ידי עזיבת החטא, חרטה על העבר וקבלה על להבא⁵⁶, וכאשר תשובה זו היא באמת (עד ל"תשובה גמורה" כנ"ל), אזי מתכפר לו עונו;

אבל הענין ד"משנה שמו" הוא, ד- כאשר האדם משנה כללות מציאותו, וכמ"ש הרמב"ם שם, "ומשנה מעשיו כולן לטובה", הרי זה שאין מענישים אותו על העבירות שעשה אינו מפני שביטל את חטאיו, אלא לפי שנעשה מציאות חדשה, "איני אותו האיש שעשה אותן המעשים" ובמילא האדם שעבר העבירות אינו לפ- נינו כדי להענישו].

ובזה גופא אפ"ל ב' אופנים:

(52) רמב"ם שם.

(53) לקו"ש חל"ד ע' 62 ואילך.

(54) רמב"ם שם פ"ב הי"ד.

(55) שם.

(56) ראה רמב"ם שם פ"ב הי"א.

גם את כח ה"שור" שבאדם (נפשו ה- בהמית) לדברים של טוב וקדושה.

וכיוון שגם הנפש הבהמית שבישראל היא מקליפת נוגה שיש בה טוב ורע, הרי יש בטבעה גם מדות טובות⁵⁷, ועוד זאת, שמצד עצם טבעה אין הנפש ה- בהמית שבישראל מתאוה לדברים אסו- רים אלא רק לתאוות היתר⁵⁸. וזהו ענין שור תם ("המשנה ועשה מעשה שאין דרך כל מינו לעשות כן תמיד") בעכו- דה, והיינו כשמתאוה לדברים אסורים (שאינו זה טבעה של נפש הבהמית שב- ישראל) ועד שנכשל ר"ל בעבירה, שאז ה"ה בגדר "תם". וענין "שור המועד" הוא כאשר "הרגיל בשינוי פעמים רבות"⁵⁹, שחוזר על מעשה זה כמה פעמים עד שמתרגל בו (ונעשה לו כהיתר⁶⁰), ש- "נעשה מועד לאותו דבר שהרגיל בו", היינו שהנהגה הבלתי רצויה נעשית אצלו כמו טבע.

והנה בדרך כלל, הסדר לבטל דין מועד בבהמה הוא ע"י ש"חזרה בה מדבר שהועדה לו . . שור שהועד ליגח וחזר שלא ליגח . . ה"ו תם לגניחה ומאימתי היא חזרתה עד שיהיו התינוקות ממש- משין בו ואינו נוגח"⁶¹, וכן הוא ברוחניות הענינים, שכדי שטבע נפשו הבהמית יחזור ל"תמות" (שתתבטל ממנו רגילות זו) צריך להתייגע עם נפשו הבהמית לבטל תוקף תאוותיו כו' עד שמתבטל טבע רע זה (שהרגיל את עצמו בו), ועד שיוכל לבחון את עצמו שלא יפול בזה עוד פעם (ע"ד מחז"ל⁶² ד"תשובה גמו- "

(47) תניא ספ"א. ע"ש.

(48) ראה תניא פ"ח (יב, סע"ב) ש"כח המתאוה

לדברים האסורים הוא שד משדיו ונכראין שהוא יצר הרע של אומות הנוולם".

(49) יומא פו. ב. ושי"נ.

(50) ל' הרמב"ם שם פ"ו הי"ז.

(51) יומא שם. רמב"ם הל' תשובה רפ"ב.

עניניו באופן פנימי, עד שגם טבע נפשו
הבהמית נשתנה ונזדכך, שנתבטל ממנו
כליל טבעו הרע, ו"חוזר לתמותו", כולל
הפירוש הפנימי בזה – מלשון תמימות
ושלימות, שמהתפך "להיות" טוב גמור,
כמו יצר טוב ממש".

(משיחת ליל ד' דסוכות תשמ"ח)

א) שטבע נה"ב לא נשתנה, אלא שמ"מ
חזר לתמותו, ובעבודה היינו שעוצם גי'
לוי נפש האלקית, ע"י השקעתו באור
הקדושה ברשות (ומדריגתו) החדשה,
פועל שנפשו הבהמית תהי' כפופה ל'
גילוי אור הקדושה, ובמילא טבע הרע
(שנדרגל בו מקודם) אינו פועל בו.

ב) אופן עמוק יותר, שנעשה כאיש
חדש ממש, ש"שינוי רשות" זה, שהשקיע
את עצמו בעולם הקדושה, פועל בכל

משפטים ב

— דנוסף לזה שא"כ למה הוצרך רש"י לפרשו כאן בפרשתנו ולא סמך על פירושו בפ' וארא (ולכאורה דוחק לומר שזהו מצד ההפסק דכמה פרשיות), הרי א"א לפרש ד', חודש האביב" הנאמר בפ' בא פי' רישו כתיבת, אביב" שבס"פ וארא, שהרי בפ' וארא קאי בזמן מכת ברד, והרי כל מכה נמשכה חודש אחד (וכמ"ש רש"י ש' היתה המכה משמשת רביע חודש ושלשה חלקים ה' מעיד ומתרה בהם), וא"כ (אפי' לו את"ל שבשביל מכת בכורות שהי' זמנה רגע אחד בחצות לילה לא היתה התראה שלה שלשה חלקי חודש, הרי' נמצא שזמן מכת ברד הוא סמוך לסוף טבת¹⁰ וחודש שבט, שהרי אחרי מכת ברד היו עוד ב' מכות (מלבד מכת בכורות) ארבה וחושך.

גם צ"ע:

א) מדוע הוצרך רש"י בפרשתנו בפ' ריש תיבת, אביב" להוסיף¹¹, אביב לשון אב, בכור וראשון לבשל פירות, ולא הסתפק בתחילת פירושו, שהתבואה מתמלאת בו באביב¹², וע"ד מ"ש בס"פ וארא, בכרה ועמדה בקשי¹³. . עמדה באביב לשון באבי הנחל¹⁴ — ולא כ' ש, אביב ל' אב בכור כו".

(8) וארא ז, כה.

(9) והרי הדיבור ע"ד מכת בכורות, עוד נגע אחד אביא על פרעה גוי' (בא יא, א) נאמר למשה בעמדו לפני פרעה (פרש"י יא, ד) בהמשך למכת חושך.

(10) בבבלי התוס' (פענח רזא, מושב זקנים ועוד) — דמכת ברד היתה בטבת, ואיך היתה אז השעורה אביב כו'. אבל ראה רמב"ן בא י, ד. בחיי שם, ה.

(11) ופשיטא להגירסא (הנ"ל הערה 2) שהוא

„לשון אחר" בפרש"י.

א. „את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חודש האביב¹⁵, ופרש"י „חודש האביב" — „שהתבואה מתמלאת בו באביב, אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות".

וצריך להבין: בפ' באי נאמר כבר „היום אתם יוצאים בחודש האביב", ושם לא פי' רש"י חייב, אביב" רק מפרש המעלה דחודש זה לגבי היציאה ממצרים — „וכי לא היינו יודעים באיזה חודש יצאו אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחודש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צינה ולא גשמים וכן הוא אומר¹⁶ מוציא אסירים בכושרות חדש שהוא כשר לצאת¹⁷ ותמוה, למה לא פירש רש"י תיבת „(חודש) האביב בפעם הא'".

ואין לומר שסמך על מה שפירש לעיל מינ' בס"פ וארא¹⁸, כי השעורה אביב — כבר ביכרה ועומדת בקשי¹⁹, „השעורה אביב — עמדה באביב לשון באביב הנחל²⁰”

(1) כג, טו.

(2) בדפוס ראשון ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) „אביב לשון אב" הוא „לשון אחר" בפרש"י. וכ"ה באמרי שפר ויוסף דעת כאן. ובדפוס שני „דא". וכ"ה ברע"ב כאן. אבל ברוב הדפוסים וכת"י רש"י (שתח"י) הוא כפננים. וראה ספר החקירה להצ"צ צא, א ואילך.

(3) יג, ד.

(4) כ"ה לפנינו. אבל בדפוס ראשון (ובעוד) „וכי לא היו יודעים, וכן הגיהו בכמה מפרשים — ראה לבוש, יוסף דעת, דברי דוד (להטיז), באר יצחק, באר בשדה ועוד. וראה לקמן סוף הערה 43.

(5) תהלים סח, ז.

(6) ט, לא.

(7) שה"ש ו, יא.